

УДК 7.74:745/749

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/92-2-23>**Ольга ТЕРЕЩЕНКО,***orcid.org/0000-0001-6741-1005*

аспірантка кафедри графічного дизайну

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

(Київ, Україна) *kira1284@ukr.net***Ольга МИХАЙЛЮК,***orcid.org/0000-0002-4934-5937*

доктор філософії (PhD) з дизайну,

доцентка кафедри графічного дизайну

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

(Київ, Україна) *mykhailiuk.oy@gmail.com*

ТРАДИЦІЙНЕ ОРНАМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНЕ ОЗДОБЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ: ПРИЙОМИ ТА ТЕХНІКИ

У роботі надано результати дослідження традиційного орнаментально-декоративного оздоблення українських стародруків. Перелічено та охарактеризовано прийоми та техніки оформлення стародруків XVI–XVIII століть. Розглянуто художньо-графічні особливості орнаментального декору як складової системи декоративного оздоблення українських рукописних книг, що вирізняється різноманітністю видів і стилізованих рішень. Здійснено аналіз різновидів орнаментів у стародрукарських виданнях та прийомів їх зображення. Висвітлено взаємозв'язок естетичних та функціональних характеристик книги, що формують цілісне її сприйняття. Узагальнено та систематизовано характерні особливості оздоблення українських стародруків, зокрема, окреслено різновиди композиційних рішень ілюстрацій, серед яких фронтисписи, сторінкові мініатюри, інтегровані в текст чи розміщені на полях зображення тощо. Виокремлено та детально описано традиційні декоративні техніки, серед яких, зокрема, тиснення на шкідлі, гравірування, фарбування, оздоблення металевими прикрасами, інкрустація, оздоблення золотом та сріблом, вишивка, філігрань, карбування тощо. Визначено найбільш поширені різновиди орнаментальних композицій, характерних для українського декоративно-ужиткового мистецтва, серед яких, зокрема, геометричні та рослинні. В рамках даного дослідження рукописну книгу розглянуто як витвір мистецтва, що відображає авторський стиль, особливості декору, композиційні прийоми та характерні риси української художньої школи XVI–XVIII століть. Акцентовано увагу на різноманітності традиційних декоративних технік і прийомів орнаментально-декоративного оздоблення стародруків, що відображають культурні й естетичні цінності XVI–XVIII століть та можливості їх інтеграції у розвиток сучасного українського книжкового дизайну. Окреслено передумови використання композиційних рішень традиційного українського декоративно-ужиткового оздоблення для формування індивідуального стилю сучасних видань. Дослідження спрямоване на розширення теоретичної бази графічного дизайну у контексті відтворення та збереження національної культурної спадщини.

Ключові слова: графічний дизайн, рукописна книга, орнамент, ілюстрація, українські стародруки, оздоблення.

Olga TERESHCHENKO,*orcid.org/0000-0001-6741-1005*

Postgraduate student at the Department of Graphic Design

Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design

(Kyiv, Ukraine) *kira1284@ukr.net***Olga MYKHAILIUK,***orcid.org/0000-0002-4934-5937*

PhD (in Design),

Associate Professor at the Department of Graphic Design

Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design

(Kyiv, Ukraine) *mykhailiuk.oy@gmail.com*

TRADITIONAL ORNAMENTAL AND DECORATIVE DECORATION OF UKRAINIAN OLD PRINTS: METHODS AND TECHNIQUES

The paper presents the results of a study of the traditional ornamental and decorative decoration of Ukrainian old printed books. The techniques and techniques of designing old printed books of the 16th–18th centuries are listed and characterized. The artistic and graphic features of ornamental decor as a component of the decorative decoration system of Ukrainian manuscript books, which is distinguished by a variety of types and style solutions, are considered. The analysis

of the varieties of ornaments in old printed publications and the methods of their depiction is carried out. The relationship between the aesthetic and functional characteristics of the book that form its holistic perception is highlighted. The characteristic features of the decoration of Ukrainian old printed books are generalized and systematized, in particular, the varieties of compositional solutions of illustrations are outlined, including frontispieces, page miniatures, images integrated into the text or placed in the margins, etc. Traditional decorative techniques are identified and described in detail, including, in particular, leather embossing, engraving, painting, decoration with metal ornaments, inlay, decoration with gold and silver, embroidery, filigree, minting, etc. The most common types of ornamental compositions characteristic of Ukrainian decorative and applied art are identified, including, in particular, geometric and floral. Within the framework of this study, the manuscript book is considered as a work of art that reflects the author's style, features of decoration, compositional techniques and characteristic features of the Ukrainian art school of the 16th–18th centuries. Attention is focused on the variety of traditional decorative techniques and methods of ornamental and decorative decoration of old prints, which reflect the cultural and aesthetic values of the 16th–18th centuries and the possibilities of their integration into the development of modern Ukrainian book design. The prerequisites for using compositional solutions of traditional Ukrainian ornamental and decorative decoration to form the individual style of modern publications are outlined. The research is aimed at expanding the theoretical basis of graphic design in the context of the reproduction and preservation of national cultural heritage.

Key words: *graphic design, manuscript book, ornament, illustration, Ukrainian old prints, decoration.*

Вступ. Розвиток друкарства та ілюстрування книг спонукає сучасних дизайнерів до пошуку нових художніх рішень та авторського стилю. Відродження українських мистецьких традицій сьогодні є одним з найбільш актуальних напрямів у графічному дизайні. Перші рукописні книги на території України були переважно релігійного змісту, вирізнялися естетично досконалим художнім оформленням, що свідчить про високий рівень майстерності тогочасних майстрів гравюри. Попри запозичення деяких елементів оформлення з візантійських рукописних книг, саме Львівські стародруки стали першоджерелом самобутнього українського стилю у дизайні книг. Сторінки зазвичай оздоблювали графічними зображеннями, рослинними орнаментами тощо, які підкреслюють унікальність національного візуального стилю.

Орнаментально-декоративне оздоблення текстів давніх рукописів містить унікальні композиції та зображення, насичені національними мотивами й народним колоритом, які і в наш час є невичерпним творчим джерелом натхнення у мистецьких практиках. Отже, дослідження прийомів та технік традиційного орнаментально-декоративного оздоблення українських стародруків є надзвичайно актуальним у контексті пошуку нових художньо-графічних рішень на основі інтеграції національних мотивів у сучасному ілюструванні.

Метою даної роботи є комплексне дослідження прийомів та технік традиційного орнаментально-декоративного оздоблення українських стародруків для розширення теоретичної бази графічного дизайну у контексті відтворення та збереження національної культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Сьогодні у науковому та професійному дискурсі представлено значну кількість теоретич-

них досліджень, присвячених різним аспектам видавничої справи та ілюстративного мистецтва (Tereshchenko, Mykhailuk, Galchynska, Emelianenko, Zinchuk, 2023). Водночас переважна частина цих праць зосереджується на вивченні шрифтової культури, її історичного розвитку, стилістичних особливостей та функціонального значення у структурі друкованого видання. Варто зауважити, що інформація про орнаментально-декоративне оздоблення перших рукописних стародруків розпорошена у різних джерелах, але комплексного дослідження не проводилося. Поява перших друкованих видань сприяла творчому пошуку елементів художнього оздоблення, а саме ілюстративних зображень, гравюр, інкрустацій і типографічного мистецтва. Саме в цей час формується український стиль оформлення книги, запозичений з візантійської стилістики. Зокрема, науковці Запаско Я. П., Мацюк О. Я., Ісаєвич Я. Д., Стасенко В. В. у своїх роботах досліджують витоки українського барокко в оформленні книги, одягу, архітектури тощо (Запаско, Мацюк, 1983; Ісаєвич, 2002).

Автори Запаско Я. П. та Ісаєвич Я. Д. (Запаско та Ісаєвич, 1981) у своїй роботі створили каталог, основну частину якого становлять описи всіх відомих стародруків, надрукованих кириличним і латинським шрифтами в Україні з 1574 по 1800 роки. В описах у хронологічному порядку наведено вихідні дані стародруків, відомості про їх зміст, мову, організацію тексту, художнє оформлення, особливості примірників та місце їх зберігання тощо. Не менш вагомим внеском у вивчення українського книжкового мистецтва є праця Я. П. Запаска, присвячена дослідженню орнаментального оформлення давньої рукописної книги. Зокрема, однією з найперших є монографія «Орнаментальне оформлення української руко-

писної книги» (1960), відповідальним редактором якої виступив П. М. Жолтовський. Видання репрезентує основні положення кандидатської дисертації автора, що має фундаментальне значення для подальших студій у цій галузі. У свою чергу, Я. Д. Ісаєвич у власних наукових дослідженнях звертається до проблем етнографії та культурології, аналізуючи вплив культурно-історичних чинників на формування української ідентичності та збереження традицій українського друкарства.

Дослідження первісних видань та особливостей їх оформлення як культурного надбання українського народу представлено у наукових працях Запаско Я. П., Мацюк О. Я., Стасенко В., Ісаєвич Я. Д., Клименко О. З. (Запаско, Мацюк, 1983; Ісаєвич, 1989; Ісаєвич, 2002; Запаско, Мацюк, Стасенко, 2000; Клименко 2001), які зберігали та висвітлювали історію мистецтва українського книгописання та його художньо-графічні особливості (Клименко, 2001). Дослідники Бондар Н. П., Курас І., Литвинова Л. А., Ляхоцький В. П., Маслов С. І., Міщук С. М., Шамрай М. А. та Саноцька Х. розкривають у своїх роботах маловідомі аспекти творчої діяльності українських художників-ілюстраторів (Саноцька, 1991).

Науковці (Овчінников, 2005; Огієнко, 1994; Тимошик, 2003; Фрис, 2003; Зелінська, 2002; Клименко, 2001) простежують трансформацію книжкової структури від стародавньої форми письма до друкованої книги та сучасних електронних форматів. Особливу увагу приділено технічним, естетичним і функціональним змінам у структурі книги відповідно до культурних, соціальних та наукових потреб різних історичних епох. Всебічно розглянуто становлення, розвиток і сучасні тенденції наукового книговидання в Україні. Автори (Зелінська, 2002; Клименко, 2001; Овчінников, 2005; Огієнко, 1994; Тимошик, 2003; Фрис, 2003) аналізують історичні етапи формування наукової видавничої справи, починаючи з доби українського просвітництва до періоду незалежності, окреслюючи вплив політичних та культурних факторів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Аналіз українських рукописних книг XVI–XVIII століть свідчить про сформовану систему художнього оздоблення, що вирізняється розмаїттям видів і стилевих рішень. Для тогочасних рукописів характерні різні види композиційних рішень ілюстрацій, серед яких фронтисписи, сторінкові мініатюри, інтегровані в текст чи розміщені на полях зображення, тощо, а також оздоблені орнаментами елементи, що підкреслюють композиційну цілісність та естетичну довершеність рукописів. Відомо, що (Запаско, Мацюк, Стасенко,

2000) основним елементом оздоблення української книги були орнаментально-декоративні заставки, а оформлення кожного рукопису було витвором мистецтва, де прослідковувались стиль автора, особливості декору. Заставка є художньо-декоративним елементом книги, що розміщується перед початком тексту або його розділів, виконуючи функцію композиційного та естетичного оформлення сторінки. Отже, площину заставок зазвичай щільно заповнювали орнаментальними мотивами, характерними для певної історичної доби, зокрема і рослинними, геометричними та тератологічними елементами (термін тератологічний походить від грецького *τέρας* – «потвора», «міфічна істота») (Запаско, 1983). Багатоколірні ініціали (буквиці, перша буква абзаца) у слов'янських рукописах відрізняються як за розмірами, так і за структурним призначенням та доповнюють композицію ілюстрацій (Рис. 1). Великі орнаментальні ініціали з зображеннями обличч людей, фантастичних істот тощо малювали щільними фарбами з використанням золота та розміщували перед основними розділами, щоб підкреслити їх значущість (Ісаєвич, 1983). Графічне оздоблення й ілюстрування сторінок книги виконувалося контурним рисунком з ілюмінацією клейовими й медовими фарбами, аквареллю і темперою.

а

б

в

Рис. 1. Оформлення тексту в стародруках.
а – майніцький псалтир, 1457; б – «Апостол»,
Львів 1574; в – ілюстрація з книги
«Слово о полку Ігоревім»

Терміном «стародруки» до XVI–XVIII століття позначали книжкові та інші видання, створені

шляхом використання ранніх технологій друку (Тимошик, 2003; Огієнко, 1994). Поняття охоплює не лише процес виготовлення, а й самі зразки друкованої продукції, відтворені такими методами. Характерними для стародруків раннього періоду є техніки літографії та деревориту, які згодом частково втратили актуальність через винайдення книгодрукування, але все ще використовувалися для окремих видань.

Текстові ілюстрації, зокрема у стародруках, виконують функцію графічних елементів, що підкреслюють ключові аспекти інформації, пояснюють зміст тексту та покращують його сприйняття, роблять більш доступним для читача та сприяють запам'ятовуванню (Рис. 2). Сьогодні майстри графічного дизайну також поєднують естетику та функціональність, використовуючи оригінальні шрифти, художньо виразні ілюстрації та графіку для створення нових зразків сучасної книги.

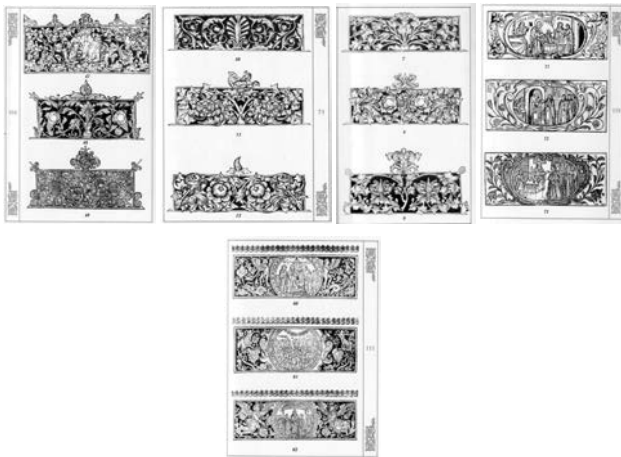

Рис. 2. Різновиди орнаментів у стародрукарських виданнях (Л. Запаско, О. Мацюк, 1983)

Варто також зауважити, що оформлення та оздоблення стародруків XVI–XVIII століття формувало їх цілісне сприйняття на основі поєднання естетичних та функціональних характеристик (Огієнко, 1994). Серед характерних особливостей оздоблення книг (Л. Запаско, О. Мацюк, 1983) цього періоду є ілюстрації та літографія зі складними орнаментами, спеціальні закладки та переплетіння, розпис та крапкарство з використанням золота та емалі, гравіювання та висічення, виконані ручним способом (Рис. 3).

Слід зазначити, що більшість книг у XVI–XVIII століття виготовлялися ручним способом (Клименко, 2001). Найбільш поширеними матеріалами для створення книжкових обкладинок у цей час були шкіра та дерево, оздоблені прорізами, візерунками, орнаментами та написами. Серед тра-

диційних декоративних технік можна виокремити тиснення на шкірі, гравіювання, фарбування, оздоблення металевими прикрасами, інкрустація, оздоблення золотом та сріблом, вишивка, філігрань, карбування тощо (Таблиця 1). Зокрема, ручний розпис, вирізання та висічення, крапкарство золотом та оздоблення емаллю для підсилення кольорних акцентів і деталізації елементів зображення. При створенні ілюстрацій, що доповнювали текст, зокрема для відтворення складних композицій та сюжетних сцен, застосовували літографію або гравіювання. До книги часто додавали закладки, виготовлені з тасьми чи шнура, які виконували як функціональну, так і декоративну роль. Поєднання різноманітних матеріалів технік сприяло формуванню художньо виразного та естетично досконалого книжкового виробу не лише як засобу збереження знань, але й предмету, що підкреслює соціальний статус власника.

Рис. 3. Орнаментально-декоративне оздоблення стародруків XVI–XVIII ст.

Для оздоблення книжкових обкладинок майстри застосовували широкий спектр художніх технік, серед яких глибоке різьблення та виїмчасте моделювання для формування складних геометричних і рослинних орнаментів. Для підсилення виразності декоративних елементів використовували техніку крапкарства у вигляді золотих точок, з яких вибудовувалися візерунки, лінії або контури. У композицію часто інтегрували орнаментовані ініціали чи декоративні знаки для позначення заголовків або авторських підписів. Поширеними також були техніки гравіювання й тиснення, що надавали обкладинкам рельєфності та глибини. Естетичний ефект підсилювали кольоро-фактурні рішення на основі поєднання вставок з дорогоцінного каміння, перлин, декоративних елемен-

Таблиця 1

Традиційні техніки оформлення українських стародруків	
Тиснення на шкірі	Використання металевих штампів для створення рельєфного орнаменту на шкіряній поверхні палітурки книги, здебільшого з геометричними, плетінковими чи рослинними мотивами
Гравірування	Оздоблення обкладинок і внутрішніх елементів стародруків із використанням різьблених орнаментів чи зображень на твердій поверхні для створення відбитків
Фарбування	Оздоблення обкладинок книг фарбами чи пігментами для підкреслення рельєфу тиснення або створення самостійного декоративного ефекту
Оздоблення металевими прикрасами	Використання накладних металевих деталей, таких як кутники, застіжки, хрести та інші елементи з латуні, срібла чи міді
Інкрустації	Декорування обкладинки книги коштовним камінням, дорогоцінними металами, слоновою кісткою, перламутром
Оздоблення золотом та сріблом	Застосування золота та срібла для оздоблення книжкових обкладинок, часто у вигляді крапкарства чи золотих літер
Вишивка	Вишивка або гаптування золотими чи срібними нитками по парчі, оксамиту з використанням перлів чи дорогоцінного каміння для оздоблення обкладинок стародруків
Філігрань	Художньо металеве оздоблення зі створенням орнаментів з тонких скручених срібних чи золотих дротів
Карбування	Художнє оброблення металу методом вибивання на ньому орнаментів для оздоблення обкладинки книги
Комбіновані техніки	Художнє оформлення обкладинок стародруків із застосуванням декількох різних технік одночасно

тів тощо різних форм і відтінків та фольгування з ефектом металевого блиску (Ковальчук, 1995).

Складні орнаменти та крапкарство в українських стародруках є важливими аспектами національної культури, що поєднують мистецькі, технічні та символічні її елементи. Оформлення книжкових обкладинок, зокрема через розпис та різьблення, формувалося під впливом традицій українського народного мистецтва та ремесел (Ісаєвич, 2002). Зазвичай застосовувалися характерні техніки, подібні до писанкарства, з геометричними візерунками, рослинними мотивами та символікою.

Орнаментальне оздоблення українських книжкових видань відображає культурний контекст і національні традиції (Ковальчук, 2004). У структурі декоративних мотивів простежується взаємовплив різних мистецьких стилів і регіональних шкіл, характерних для вітчизняного образотворчого мистецтва. Серед характерних рис оздоблення обкладинок і сторінок книг виокремлюють геометризовані композиції, рослинні орнаменти та декоративні деталі, створені шляхом застосування розпису або вишивки (Mosendz, Ponomarev ska, Tereshchenko, Mykhailiyk, Gula, 2023). В окремих випадках застосовувалися прийоми петриківського розпису.

Висновки. Отже, у роботі узагальнено результати дослідження традиційного орнаментально-

декоративного оздоблення українських стародруків XVI–XVIII століть. Визначено основні прийоми та техніки оформлення, серед яких тиснення на шкірі, гравірування, фарбування, інкрустація, оздоблення металевими елементами, золотом і сріблом, а також вишивка, філігрань і карбування тощо. З'ясовано, що орнаментальний декор стародруків вирізняється розмаїттям форм і стильових рішень, у тому числі і геометричними та рослинними мотивами, характерними для українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Здійснено аналіз композиційних особливостей ілюстрації стародруків, зокрема структури фронтисписів, сторінкових мініатюр та інтегрованих у текст або розміщених на полях зображень. Встановлено взаємозв'язок естетичних і функціональних характеристик книги, які забезпечують її цілісне сприйняття.

Доведено, що традиційні орнаментально-декоративні техніки та прийоми оформлення стародруків відображають культурні та естетичні цінності українського суспільства XVI–XVIII століть і мають значний потенціал для переосмислення у сучасному книжковому дизайні. Результати дослідження сприяють поглибленню теоретичної бази графічного дизайну та відкривають перспективи інтеграції національних традицій у створення індивідуального стилю сучасних українських видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Запаско О. П., Мацюк О. Я. Львівські стародруки. Львів: Каменяр, 1983. 175 с.
2. Запаско Я. П. Пам'ятки книжкового мистецтва: Українська рукописна книга. Львів: Світ, 1995. 480 с.
3. Запаско, Я., Мацюк, О., & Стасенко, В. Початки українського друкарства. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 2000. 224 с.
4. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан: навч. посібник. Львів: Світ, 2002. 268 с.
5. Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. 2-ге вид., перероб. і доповн. Львів: Вища школа, 1983. 155 с.
6. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 520 с.
7. Каталог стародруків Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (1494–1764 рр.). Київ: Центральний державний історичний архів України у м. Києві, 1999. 316 с.
8. Каталог кирилических стародруків Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України. Вип. 1. Львів: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН України, 1993. 73 с.
9. Клименко О. З. Друкований буквар в Україні XVI – початку XX ст.: історико-книгознавче дослідження: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: 2001. 17 с.
10. Ковальчук Г. І. Книгознавець, бібліограф і бібліотекар Сергій Іванович Маслов (1880–1957): біобібліогр. нарис нац. парлам. б-ка України. Київ: НПУ, 1995. 43 с.
11. Ковальчук Г. І. Рукописні книги та стародруки: навч. посіб. нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2011. 100 с.
12. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні і цінні книжки) в бібліотечних фондах НАН України, нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2004. 643 с.
13. Маслов С. Етюди з історії стародруків. I–VIII. Київський науковий інститут книгознавства. Всеукр. акад. наук. Київ: б.в., 1928. 51 с.
14. Огієнко І. Історія українського друкарства. Том I: Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV–XVIII ст. Львів: Накладом наук. Товариства імені Шевченка, 1925; Репринтне видання. Київ: Либідь, 1994. 446 с.
15. Овчинников В. С. Історія книги: Еволюція книжкової структури. Львів: Світ, 2005. 420 с.
16. Саноцька Х. Іван Труш – редактор і видавець. Мистецькі студії. 1991, Ч. 1. С. 57–62.
17. Тимошик М. С. Історія видавничої справи. К.: Либідь, 2003. 496 с.
18. Фрис В. Історія кирилическої рукописної книги в Україні. Львів: Світ, 2003. 188 с.
19. Mosendz O., Ponomarevska O., Tereshchenko O., Mykhailiuk O., Gula Y. Amazonia investiga. Strategic perspectives of design development in Ukraine: theory, practice and development innovations. 2023. Volume 12. Issue 63. P. 310–318. DOI10.34069/АІ/2023.63.03.29
20. Olha Tereshchenko, Olga Mykhailuk, Olga Galchynska, Anna Emelyanenko, Victoria Zinchuk, Metamodern in the cultural and artistic development of society, Proceedings of the XX International Scientific and Practical Conference Graz, Austria May 23–26, 2023, P. 26–30.

REFERENCES

1. Zapasko O. P., Matsiuk O. Ya. (1983) Lvivski starodruky. [Lviv old prints] Lviv: Kameniar, 175 s. [in Ukrainian].
2. Zapasko Ya. P. (1995). Pamiatky knyzhkovoho mystetstva: Ukrainska rukopysna knyha. [Monuments of book art: The Ukrainian manuscript book] Lviv: Svit, 480 s. [in Ukrainian].
3. Zapasko, Ya., Matsiuk, O., & Stasenko, V. (2000) Pochatky ukrainskoho drukarstva. [The beginnings of Ukrainian printing] Lviv: Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, 224 s. [in Ukrainian].
4. Zelinska N. (2002) Naukove knyhovydannia v Ukraini: istoriia ta suchasnyi stan: navch. posibnyk. [Scientific publishing in Ukraine: History and current state Lviv: Svit, 268 s. [in Ukrainian].
5. Isaievych Ya. D. (1983) Pershodrukar Ivan Fedorov i vynykennia drukarstva na Ukraini. 2-he vyd., pererob. i dopovn. [First printer Ivan Fedorov and the origin of printing in Ukraine] Lviv: Vyshcha shkola, 155 s. [in Ukrainian].
6. Isaievych Ya. (2002) Ukrainske knyhovydannia: vytoky, rozvytok, problemy. [Ukrainian publishing: Origins, development, problems] Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 520 s. [in Ukrainian].
7. Katalog starodrukiv Tsentralnogo derzhavnoho istorichnoho arkhivu Ukrainy u m. Kyievi (1494–1764 rr.). [Catalogue of old prints of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv] (1999). Kyiv: Tsentralnyi derzhavnyi istorichniy arkhiv Ukrainy u m. Kyievi, 316 s. [in Ukrainian].
8. Katalog kyrylychnykh starodrukiv Lvivskoi naukovoï biblioteki im. V. Stefanyka AN Ukrainy. Vyp. 1. [Catalogue of Cyrillic old prints of the Lviv Scientific Library named after V. Stefanyk of the Academy of Sciences of Ukraine. Issue 1] (1993). Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka AN Ukrainy, 73 s. [in Ukrainian].
9. Klymenko O. Z. (2001). Drukovanyi bukvar v Ukraini XVI – pochatku KhKh st.: istoryko-knyhozhnavche doslidzhennia: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.08 – knyhozhnavstvo, bibliotekozhnavstvo, bibliohrafozhnavstvo NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. [The printed primer in Ukraine of the 16th-early 20th centuries: Historical and bibliographical study] (Author's abstract of candidate's dissertation). Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, 17 s. [in Ukrainian].
10. Kovalchuk H. I. (1995) Knyhozhnavets, bibliohraf i bibliotekar Serhii Ivanovych Maslov (1880–1957): biobibliohr. narys nats. parlam. b-ka Ukrainy. [Book scientist, bibliographer and librarian Serhii Ivanovych Maslov (1880–1957): Biobibliographic essay] Kyiv: NPBU, 43 s. [in Ukrainian].

11. Kovalchuk, H. I. (2011) *Rukopysni knyhy ta starodruky: navch. posib. nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. [Manuscript books and old prints: textbook] Kyiv: NBUV, 100 s. [in Ukrainian].
12. Kovalchuk H. I. (2004) *Knyzhkovi pamiatky (ridkisni i tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh NAN Ukrainy, nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. [Book monuments (rare and valuable books) in the library collections of the National Academy of Sciences of Ukraine] Kyiv: NBUV, 643 c. [in Ukrainian].
13. Maslov S. (1928) *Etiudy z istorii starodrukiv. I–VIII*. [Studies on the history of old prints. I–VIII] Kyivskyi naukovyi instytut knyhoznavstva. Vseukr. akad. Nauk. Kyiv: b.v., 51 s. [in Ukrainian].
14. Ohiienko I. (1994) *Istoriia ukrainskoho drukarstva. Tom I: Istorychno-bibliohrafichniy ohliad ukrainskoho drukarstva XV–XVIII st.* [History of Ukrainian printing. Vol. 1: Historical and bibliographical overview of Ukrainian printing of the 15th–18th centuries] Lviv: Nakladom nauk. Tovarystva imeni Shevchenka, 1925; Repryntne vydannia. Kyiv: Lybid, 446 s. [in Ukrainian].
15. Ovchinnikov V. S. (2005) *Istoriia knyhy: Evoliutsiia knyzhkovoi struktury*. [History of the book: Evolution of book structure] Lviv: Svit, 420 s. [in Ukrainian].
16. Sanotska Kh. (1991) Ivan Trush – redaktor i vydavets. [Ivan Trush – editor and publisher] *Mystetski studii*, Ch. 1. S. 57–62. [in Ukrainian].
17. Tymoshyk M. S. (2003) *Istoriia vydavnychoi spravy*. [History of publishing] Kyiv: Lybid, 496 s. [in Ukrainian].
18. Frys V. (2003) *Istoriia kyrylychnoi rukopysnoi knyhy v Ukraini*. [History of the Cyrillic manuscript book in Ukraine] Lviv: Svit, 188 s. [in Ukrainian].
19. Mosendz, O., Ponomarevska, O., Tereshchenko, O., Mykhailiuk, O., & Hula, Y. (2023). Strategic perspectives of design development in Ukraine: Theory, practice and development innovations. *Amazonia Investiga*, 12(63), P. 310–318. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.29>
20. Tereshchenko, O., Mykhailiuk, O., Halchynska, O., Emelianenko, A., & Zinchuk, V. (2023, May 23–26). Metamodern in the cultural and artistic development of society. *In Proceedings of the XX International Scientific and Practical Conference*, Graz, Austria, P. 26–30.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025